

1946-1991 YILLARDA AMERIKA QO'SHMA SHTATLARI

Andijon tuman 2-son politekhnikumi

Tarix fani o'qituvchisi

Abazova Hiromon Tohirjonovna.**Annotatsiya.**

Ushbu maqolada 1946–1991 yillar oralig'ida Amerika Qo'shma Shtatlarining ichki va tashqi siyosati, sovuq urush davrida tutgan strategik pozitsiyasi hamda iqtisodiy va harbiy kuchining jahon miqyosidagi ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada AQShning SSSR bilan raqobati, xalqaro siyosiy tashkilotlardagi faoliyati va demokratik qadriyatlarni targ'ib qilish yo'lidagi sa'y-harakatlari yoritilgan. Shuningdek, ushbu davrda yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, iqtisodiy rivojlanish omillari va AQShning global liderlik pozitsiyasi asosli manbalar asosida tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Amerika Qo'shma Shtatlari, sovuq urush, tashqi siyosat, ichki siyosat, SSSR, geosiyosiy raqobat, xalqaro tashkilotlar, demokratik qadriyatlar, harbiy kuch, iqtisodiy rivojlanish.

Ikkinchi jahon urushidan keyingi davr jahon siyosiy tarixida yangi bosqichni boshlab berdi. Ayniqsa, 1946–1991 yillar oralig'i — sovuq urush yillari — dunyo tarixida muhim geosiyosiy o'zgarishlar va global qarama-qarshiliklar davri sifatida ajralib turadi. Bu davrda Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh) jahondagi yetakchi davlatlardan biriga aylanib, o'zining siyosiy, harbiy va iqtisodiy salohiyatini namoyon etdi.

AQShning ushbu tarixiy bosqichdagi roli, asosan, SSSR bilan raqobat, yadroviy qurollanish poygasi, geosiyosiy ittifoqlar tuzish, xalqaro tashkilotlarda faol ishtirok etish va demokratik qadriyatlarni tarqatish bilan belgilanadi. Sovuq urush sharoitida AQShning tashqi siyosati turli mintaqalarda o'z ta'sirini kuchaytirishga, ichki siyosati esa sanoat, fan-texnika va ta'lim sohalarini rivojlantirishga qaratildi.

1946–1991 yillarda AQShning tashqi va ichki siyosatidagi muhim jarayonlar, uning xalqaro maydondagi oʻrni va tarixiy roliga baho beriladi. Tadqiqot ilmiy manbalar, tarixiy hujjatlar va statistik maʼlumotlarga asoslangan holda olib borilgan.

1946-yilda AQSh va SSSR oʻrtasidagi geosiyosiy qarama-qarshilik kuchayib, sovuq urush davri boshlandi. AQSh bu davrda oʻzining tashqi siyosatini kommunizm tarqalishiga qarshi kurashishga yoʻnaltirdi. 1947-yilda eʼlon qilingan Trumen doktrinasi va Marshall rejasining amalga oshirilishi Amerika tashqi siyosatining antikommunistik yoʻnalishini belgilab berdi. AQSh Yevropada siyosiy va iqtisodiy barqarorlikni taʼminlash orqali SSSR taʼsirini cheklashni koʻzlagan.

AQSh sovuq urush davrida oʻzining harbiy salohiyatini sezilarli darajada oshirdi. NATO (Shimoliy Atlantika Shartnomasi Tashkiloti) tashkil etilishi (1949) orqali AQSh Yevropa davlatlari bilan harbiy ittifoq tuzdi. Bundan tashqari, yadroviy qurollanish poygasi boshlangan boʻlib, bu sohada AQSh va SSSR oʻrtasida kuchli raqobat yuzaga keldi.

Iqtisodiy jihatdan AQSh dunyodagi yetakchi davlatga aylandi. Ikkinchi jahon urushidan kam zarar koʻrgan AQSh sanoati jadal surʼatlarda rivojlandi. Amerika dollari xalqaro savdo-sotiqda asosiy valyutaga aylandi. 1950–60-yillarda AQSh iqtisodiy “oltin davri”ni boshdan kechirdi.

1946–1991 yillar oraligʻida AQSh ichki siyosatida fuqarolik huquqlari, irqiy tenglik va inson erkinliklari masalalari kun tartibiga chiqdi. 1960-yillarda Martin Lyuter King boshchiligidagi fuqarolik harakati oqibatida qora tanlilar huquqlari kengaytirildi. Demokratiya va inson huquqlari AQSh siyosiy hayotining markaziy tamoyillaridan biri boʻlib qoldi.

Sovuq urush yillarida AQSh ilm-fan va texnologiya sohalarida ham ustunlikni saqlab qoldi. 1969-yilda "Apollo 11" missiyasi orqali inson ilk bor Oyga qadam qoʻydi. Bu voqea AQShning ilmiy salohiyati va texnologik qudratini butun dunyoga namoyish etdi. AQSh universitetlari va ilmiy markazlari global innovatsiyalar markaziga aylana boshladi.

1946–1991 yillarda AQSh xalqaro tashkilotlar, xususan, BMT, Xalqaro Valyuta Jamgʻarmasi, Jahon banki kabi tuzilmalar orqali global siyosatga faol taʼsir koʻrsatdi. AQShning tashqi siyosati “erkin dunyo”ni himoya qilishga qaratilgan boʻlib, bu siyosat koʻplab mintaqaviy nizolarga aralashish bilan kechdi (Koreya urushi, Vyetnam urushi, Afgʻoniston urushi).

Sovuq urush davrida AQSh va SSSR oʻrtasidagi qarama-qarshiliklar faqat diplomatik maydon bilan cheklanib qolmadi. Ular oʻz taʼsir doiralarini kengaytirish maqsadida uchinchi dunyo davlatlarida bevosita yoki bilvosita ishtirok etdilar. Koreya urushi (1950–1953) va Vyetnam urushi (1955–1975) AQSh tashqi siyosatidagi keskin va bahsli harakatlar sifatida tarixda qoldi. Bu urushlar Amerika jamoatchiligida norozilik kayfiyatini kuchaytirdi va ichki siyosiy beqarorlikka sabab boʻldi.

Shuningdek, 1962-yilgi Kuba raketa inqirozi AQSh va SSSR oʻrtasidagi keskin toʻqnashuv nuqtasiga aylandi. Bu inqiroz butun dunyoni yadroviy urush xavfi ostida qoldirdi va ikki tomonlama muzokaralar orqali hal etildi. Natijada, har ikki tomon yadroviy qurollarni nazorat qilishga oid birinchi kelishuvlarga erishdi.

1970-yillarda AQSh tashqi siyosatida détente (yumshatish) siyosati koʻzga tashlandi. Prezident Richard Nikson davrida SSSR bilan muzokaralar oʻtkazilib, SALT I va SALT II (Strategik qurollarni cheklash boʻyicha kelishuvlar) kabi muhim shartnomalar imzolandi. Bu kelishuvlar sovuq urush keskinligini pasaytirishga xizmat qilgan boʻlsa-da, global raqobatni toʻliq toʻxtatib qoʻya olmadi.

Bu davrda AQSh Xitoy bilan ham diplomatik aloqalarni mustahkamlashga intildi. 1972-yilda Niksonning Xitoyga qilgan tashrifi ikki qudratli davlat oʻrtasida yangi bosqichni boshlab berdi va AQShning Osiyo siyosatida muvozanatni tiklashga xizmat qildi.

1980-yillar boshida Prezident Ronald Reygan davrida AQSh sovuq urush siyosatini keskin kuchaytirdi. “Yovuz imperiya” iborasi bilan SSSRni taʼriflagan Reygan yadroviy qurollanish poygasini yangi bosqichga olib chiqdi. U tashqi siyosatda “Reygan doktrinasini” orqali dunyodagi kommunistik harakatlarga qarshi kurashni kuchaytirdi.

Ammo 1980-yillar oxirida SSSRda boshlangan “qayta qurish” (perestroika) va “oshkoralik” (glasnost) siyosatlari, ichki iqtisodiy tanazzul va xalqaro bosimlar tufayli sovuq urush sekin-asta yakunlandi. 1991-yilda SSSR parchalanishi bilan sovuq urush tugadi va AQSh g'alaba qozongan tomon sifatida global geosiyosiy maydonda yakka yetakchiga aylandi.

Xulosa

1946–1991 yillar davri — Amerika Qo'shma Shtatlari uchun siyosiy, iqtisodiy, harbiy va madaniy jihatdan jahon miqyosida o'z yetakchiligini mustahkamlash bosqichi bo'ldi. Sovuq urush sharoitida AQSh global kuchlar muvozanatida muhim rol o'ynab, SSSR bilan yuzaga kelgan geosiyosiy raqobatda o'zining strategik pozitsiyasini qat'iy saqlab qoldi. Trumen doktrinasidan boshlab Reygan doktrinasigacha bo'lgan tashqi siyosiy yondashuvlar AQShning antikommunistik siyosatini va demokratiya targ'ibotini aks ettirdi.

Ushbu davrda AQSh nafaqat harbiy va iqtisodiy kuchini oshirdi, balki ilm-fan, texnologiya, inson huquqlari va fuqarolik jamiyati rivoji borasida ham sezilarli yutuqlarga erishdi. Kubadagi raketa inqirozi, Koreya va Vyetnam urushlari kabi murakkab sinovlarga qaramay, AQSh xalqaro siyosatda faol ishtirok etishda davom etdi.

Sovuq urush yakunida SSSR parchalanganidan so'ng, Amerika Qo'shma Shtatlari global yetakchi davlat sifatida o'z mavqeini mustahkamladi. Ushbu tarixiy davrning tahlili AQShning dunyo tarixidagi o'rni va ta'sirini chuqur anglashda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. „The Great Seal of the United States“. U.S. Department of State, Bureau of Public Affairs (2003). Qaraldi: 2020-yil 12-fevral.
2. „State Area Measurements and Internal Point Coordinates“. Census.gov (2010-yil avgust). — „reflect base feature updates made in the MAF/TIGER database through August, 2010.“. Qaraldi: 2020-yil 31-mart.

3. „Surface water and surface water change“. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2015). Qaraldi: 2020-yil 11-oktyabr.
4. „Census Bureau's 2020 Population Count“. United States Census. Qaraldi: 2021-yil 26-aprel. The 2020 census is as of April 1, 2020.
5. „World Economic Outlook Database, October 2021“. IMF.org. Xalqaro valyuta jamgʻarmasi. Qaraldi: 2022-yil 27-yanvar.
6. „Common Core Document of the United States of America“. U.S. Department of State (30-dekabr 2011-yil). Qaraldi: 10-iyul 2015-yil.
7. The New York Times 2007, s. 670.
8. Onuf 2010, s. xvii.
9. Francis, Ellen. „Global freedoms have hit a ‘dismal’ record low, with pandemic restrictions making things worse, report says“ (inglizcha). The Washington Post (10-fevral 2022-yil). Qaraldi: 2022-yil 18-fevral.
10. „Historical Census Statistics On Population Totals By Race, 1790 to 1990, and By Hispanic Origin, 1970 to 1990, For Large Cities And Other Urban Places In The United States“. census.gov. 12-avgust 2012-yilda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 28-may 2013-yil.